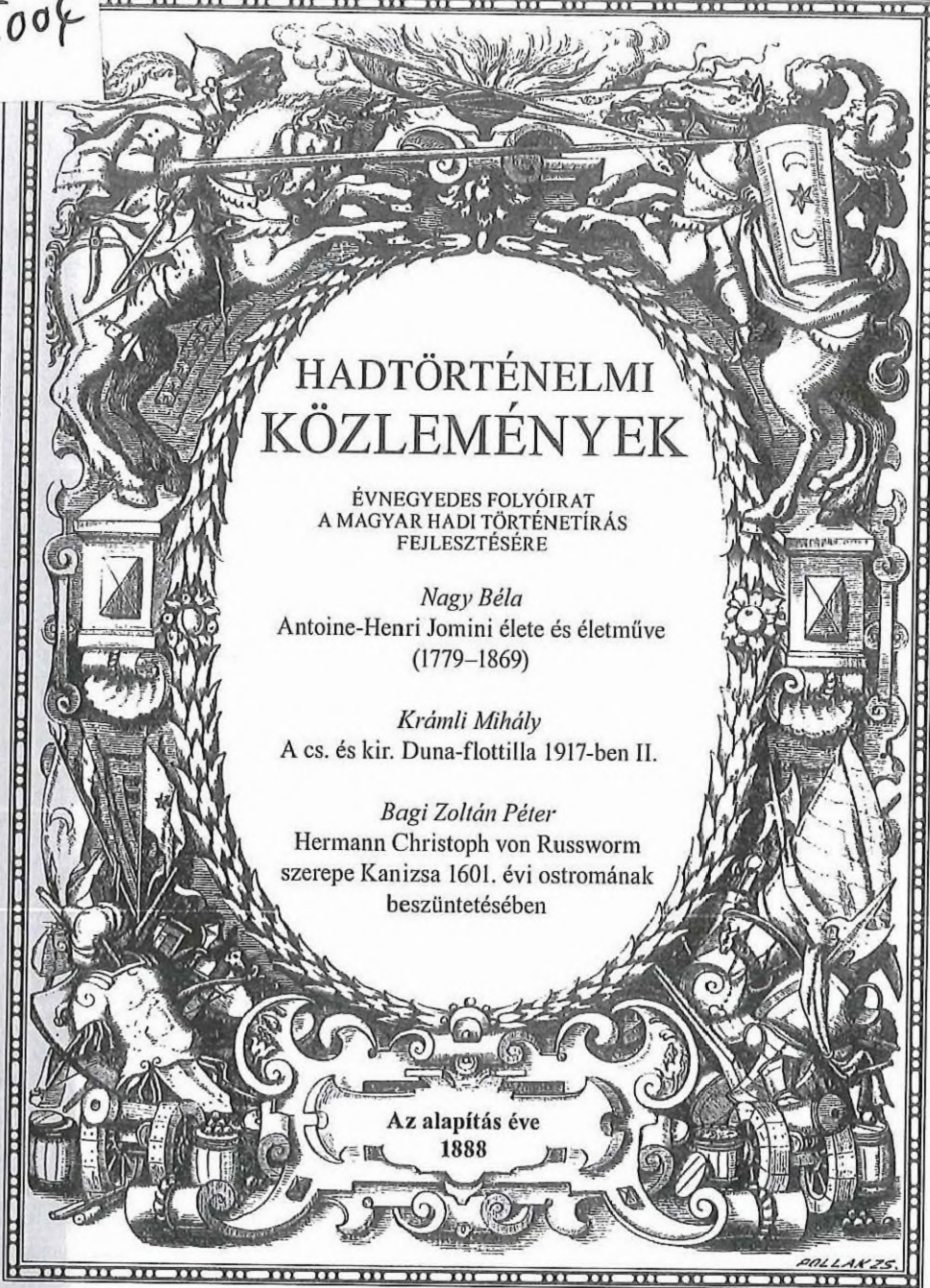

H5008

HADTÖRTÉNELMI KÖZLEMÉNYEK

ÉVNEGYEDES FOLYÓIRAT
A MAGYAR HADI TÖRTÉNETÍRÁS
FEJLESZTÉSÉRE

Nagy Béla

Antoine-Henri Jomini élete és életműve
(1779–1869)

Krámli Mihály

A cs. és kir. Duna-flottilla 1917-ben II.

Bagi Zoltán Péter

Hermann Christoph von Russworm
szerepe Kanizsa 1601. évi ostromának
beszüntetésében

Az alapítás éve
1888

A HADTÖRTÉNETI INTÉZET ÉS MÚZEUM FOLYÓIRATA

XAVIER LE PERSON

LE GRAND CONDÉ. UN EXIL POUR L'HONNEUR

(Paris, Fayard, 2023. 512 o. ISBN 978-2-213-72204-7)

II. Louis de Bourbon-Condé, Enghien hercege (1621–1686), a Bourbon-ház Condé hercegi ágából származó francia arisztokrata a 17. század egyik leghíresebb hadvezére volt, akinek az életét már több munkában is összefoglalták. A közelmúltban a neves francia Fayard kiadó történelmi életrajzi sorozatában napvilágot látott, Xavier Le Person történész által jegyzett munka azonban rendhagyó módon ábrázolja a röviden csak „Nagy Condé” néven emlegetett neves francia főurat. Az új biográfiában a szerző fitytyet hány a történelmi életrajzi műfaj klasszikus szabályaira, és a herceg életének csupán egy szakaszára, az 1642 és 1664 közötti időszakra fókuszál, ráadásul a kötet bevezetője – a kronologikus rendet megbontva – Condé herceg halálának felidézésével kezdődik. A tárgyalt időszak egyébként XIV. Lajos király uralkodásának első szakaszára esik, amely során a gyermek és fiatal uralkodó helyett elsősorban Jules Mazarin bíboros (1602–1661) kormányzott, aki éles konfliktusba keveredett Condé herceggel, és ebből adódóan a herceg száműzetésbe kényszerült. Erre vonatkozik az életrajz alcíme is: „emigráció becsületbeli okokból”, amelynek a pontos történetét a kötet fejezeteiből ismerhetjük meg.

A korszak nemesi értékrendjének és a – korábban abszolutistának nevezett – központosító francia állam hatalmának összeütközéséből fakadó, elmérgesedő ügy hosszú éveken át nemcsak válságot idézett elő a királyi családon belül, hanem polgárháborús és európai háborús folyamatot is eredményezett. Ennek részleteibe vezet be az olvasót szakavatott módon a kötet szerzője, a Sorbonne történeti intézetének oktatója. A részletesen dokumentált történet szerint Condé herceg és Mazarin bíboros viszálya egy 1642-es udvari elsőbbségi incidensre vezethető vissza, amelyben XIV. Lajos király unokatestvére, vagyis a „vérbeli herceg” az alacsonyabb származású, de az uralkodó bizalmát élvező bíboros miniszterét igyekezett maga mögé utasítani. Az első konfliktusokat elsimítani próbáló intézkedések után a két markáns személyiség közötti ellentét egyre jobban elmélyült, majd 1649-ben nyílt szakításhoz vezetett. Ebben nagy jelentősége volt annak, hogy Condé herceg a harmincéves háború során az 1643-ban Rocroy-nál, a későbbi rajnai hadjáratokban, illetve Dunkerque elfoglalásánál (1646), majd a katalóniai harcokban (1647), és legvégül Lensnél (1648) aratott hadi sikereinek köszönhetően világszerte ünnevelt győztes hadvezérré vált. Ezek után még inkább lenézte a nála alacsonyabb származású királyi főminisztert, aki vele ellentétben elsősorban a békekötés terén – nevezetesen az 1648-as vesztfáliai béketárgyalások során – szerzett elévülhetetlen érdemeket. A királyi hatalommal fennálló bonyolult helyzetét a hercegnek a Fronde néven elhíresült főnemesi felkelés párizsi eseményeiben játszott ellentmondásos szerepe tovább bonyolította. Noha a felkelés

elején a király és Mazarin bíboros mellett lépett fel csapataival, és bámulatos katonai vezetésével sikerült az 1649. március 20-ai rueil-i békét kiharcolnia a királyi hatalom ellenfeleivel szemben, ám a katonai sikereitől megrészegült herceg a Mazarin-ellenes erőkkal szövetkezve megpróbálta megbuktatni a főminisztert, hamarosan azonban be kellett látnia saját hatalmának korlátait. 1650 elején Condé herceget több más francia főúrral együtt börtönbe zárták, a szigorú őrizetben gyakran került megalázó helyzetbe, és társaival erődről erődre szállították őket, Vincennes-től egészen a Le Havre-i citadelláig.

A hercegek végül a spanyol segédcsapatokkal Franciaországba betörő francia főnemes és népszerű hadvezér, Turenne vikomt (Henri de La Tour d'Auvergne de Turenne, 1611–1675) közbelépésének köszönhetően szabadultak ki a rabságból, és ezzel kezdetét vette a Fronde második szakasza, a hercegek felkelése (*Fronde des Princes*), amelyben a Nagy Condé játszott a egyik főszerepet. Miután Turenne visszatért a királyi szolgálatba, a két neves hadvezér egymás elleni küzdelmei határozták meg az eseményeket, amelyek végül Condé herceg vereségével értek véget 1652. július 2-án, a francia főváros Faubourg Saint-Antoine nevű külvárosában. Ezt követően Condé emigrációba vonult, a hercegek pedig sorra meghódoltak. A katonai vereséggel egy időben – amint erre Le Person meggyőzően rámutat – Condé herceg népszerűsége is alaposan megcsappant, és neki tulajdonították több párizsi véres esemény megrendezését is. A herceg számára így nem maradt más lehetőség, mint az önkéntes száműzetés. Ebben a részben a kötet szerzője a „hercegi lázadás” vezetői, a Bourbon királyi vérből származó hercegek közötti ellentéteken keresztül jól szemlélteti a korabeli arisztokrácia összetett világát.

A kötet második részében a száműzött herceg külföldi szövetségkereső próbálkozásait és újabb hadműveleteit mutatja be Le Person. Mivel ekkor még javában zajlott a spanyol–francia háború (1635–1659), így a herceg értelemszerűen a madridi udvar felé fordult, és onnan kért katonai segítséget franciaországi hadműveleteinek folytatásához. A spanyol támogatással folytatódó küzdelmekben Condé pályája szorosan összekapcsolódott egy másik európai hadvezér–herceg, IV. Lotaringiai Károly útjával, aki sok szempontból hasonló törekvésekkel igyekezett visszaszerezni a francia királyi megszállás alá került hercegségeit. Miután a spanyol segítséggel zajló 1653-as utolsó hadjárata is kudarcot vallott, a Nagy Condé kénytelen volt visszavonulni a spanyol németalföldi területekre és a katolikus király szolgálatába állni.

Condé herceget távollétében egy bonyolult és sok szempontból precedens nélküli perben 1653-ban fejvesztés általi halálra ítélték felségárulás és lázadás vádjával, emellett lefoglalták birtokait és híres, Chantilly-ban található kastélyát. Az általa elfoglalt erődítményeket sorra visszavették a francia királyi csapatok, és hívei vagy meghódoltak, vagy szintén száműzetésbe kényszerültek. A Nagy Condé végérvényesen elszigetelődött és kiszorult a Francia Királyságból. A spanyol–francia háború utolsó szakaszában Condé herceg Habsburg Lipót Vilmos főherceggel (1614–1662), a spanyol

németalföldi tartományok főkormányzójával és Alonso Pérez de Vivero y Menchaca Fuensaldaña gróf (160–1661) hadvezérrel karöltve többször is betört Franciaország területére, és változó sikerrel ütközött meg az ellene felvonuló, Turenne által vezetett francia haderővel. 1654. augusztus 25-én az Arras ostromát felmentő francia seregtől vereséget szenvedett, de azután 1656 júliusában Valenciennes-nél győzelmet aratott. A háborút végül az 1658. június 14-ei, Dunkerque melletti „dűnék csatája” döntötte el, amely Turenne győzelmével zárult, és megteremtette a lehetőséget a következő évben a pireneusi békeszerződés megkötésére.

Ez a szerződés rendezte a száműzött lázadó Condé herceg sorsát is, amely a béketárgyalások egyik fontos témája volt. Ennek értelmében II. Louis de Bourbon-Condé kegyelmet kapott, és 1660-ban visszatért Franciaországba. Ezzel kezdetét vette a herceg rehabilitációjának hosszú és cseppet sem zökkenőmentes folyamata, amely során meghódolt XIV. Lajosnak, de nem kapott rangjához méltó udvari szolgálatot. Ezen Mazarin 1661-ben bekövetkezett halála sem változtatott lényegesen, főleg annak köszönhetően, hogy egy viszonylag hosszú békeidőszak következett, amelyben a herceg számára nem nyílt lehetőség katonai tehetségének kamatoztatására. A kötet végén érdekes magyar vonatkozásként megemlíti a szerző, hogy 1664-ben felmerülhetett Condé herceg alkalmazása a Magyarországra küldött francia segélycsapatok élén, de végül erre inkább az egyik kliensét, Coligny-Saligny grófot kérték fel. Mindenesetre az 1667-ben kezdődő újabb háborúig nem volt módja bizonyítani királyi unokatestvére iránti hűségét...

A kötet kiválóan összefoglalja Condé herceg életpályája e szakaszát, amely jól tükrözi a becsületében sértett lázadó és száműzött hercegnek a kor nemzetközi kapcsolataiban játszott fontos szerepét. A munka óriási forrásanyag feldolgozásával pontosan ábrázolja a kor eseményeit és az azokat alakító történelmi személyiségeket. Itt kiemelendő Mazarin bíboros, Turenne vikomt, IV. Lotaringiai Károly herceg és Fuensaldaña gróf európai eseményekben játszott korántsem mellékes szerepének kidomborítása, amely nyomán a történelemformáló európai arisztokrácia galériája is megelevenedik e mű lapjain. A katonai hadműveletek és politikai hatásaik pontos és világos leírásai szintén a kötet egyik erősségét jelentik, különösen a mellékelt térképek és a jól megválasztott forrásokból vett citációk révén. Az idézetek kapcsán érdemes felhívni a figyelmet a szerző sajátos írói eszközeire, stílusára is, amelyben ezek nagyon fontos szerepet kapnak. Szinte alig van olyan bekezdés, amelyben a szerző ne idézne néhány sort az általa használt forrásokból. Az archaikus nyelven beszéltetett eredeti kútfők nemcsak alátámasztják a szerző állításait, hanem egyben közelebb is viszik az olvasót a francia irodalmi nyelv teljes körű elterjedése előtti korhoz. E számos formabontó újítással és sok új információval rendelkező életrajz a maga töredékes jellegével is jól ábrázolja Condé herceget és korát, és minden bizonnyal megtalálja a helyét a kora újkori francia történelem iránt érdeklődő történészek és olvasók polcain.

Tóth Ferenc